

Exodus a dobývání Kenánu: Hlavní problémy a nový návrh

Biblistika | 14.8.2016 @ 9.00

Třetí a poslední seminárkou z minulého semestru, kterou jsem se rozhodl doupravit a publikovat, je práce s názvem The Exodus and Conquest: Main Problems and a New Proposal. Jak název prozrazuje, jde o práci robustního záběru, nejspíše až příliš. Vyčerpal jsem v ní asi skoro vše, co o daném tématu vím, byť jsem na některé problémy neměl tolik prostoru, kolik by se slušelo. Nepatřičná šíře záběru byla dána opět poněkud těsnějším zadáním. Jde o mou poslední práci na CTS s nejširším záběrem použitých zdrojů (78) a největším počtem citací (114). To samozřejmě nemusí vypovídat o kvalitě práce, ale v tomto případě to svědčí alespoň o fušce, kterou mi to dalo. (Protože já svou bibliografii nikdy, nikdy, NIKDY uměle nenafukuji a vždy, vždy, VŽDY vím, o čem daný zdroj je, co z něj čerpám a proč!!! !! !)

Profesor napsal, že jsem to, pokud jde o argumentaci, trochu přehnal. A asi měl pravdu, příliš jsem odvázel svou spekulaci, byť na svých teoriích (zvláště na té s Emorejci) trvám. V podstatě tvrdím, že všechny dosavadní klasické maximalistické přístupy jsou mimo. Je s nimi prostě příliš mnoho problémů. Je to jedno velké cvičení v tom, čemu se v angličtině říká special pleading (jak to přeložit?). Tvrdím, že k exodu došlo někdy okolo vyhnání Hyksósů z Egypta, tj. v 16. stol. Dále tvrdím, že právě Hyksósové byli zotročiteli Izraele a že Bible je zná jako Emorejce. Než přistoupím k převyprávění práce, chci podotknout, že jde o převyprávění kusé. Nebude-li vám něco jasné, dohleďte si věc v anglické verzi práce na Akademii, kde naleznete i příslušné odkazy na zdroje, které jsem vždy ochoten zapůjčit.

Minimalisté, maximalisté a centristé

Práci zahajuji obecnou diskusí o minimalistech, centristech a maximalistech. Minimalisté vidí v Bibli minimum historie. Biblické příběhy jsou pro ně příběhy, ne historické záznamy. Pro maximalisty je Bible přesnou kronikou. Centristé se snaží držet se někde mezi tím. Poukazují na to, že rozdíl mezi minimalisty a maximalisty je v podstatě jen v tom, na které místo na časové ose chtějí biblický příběh vlepit. I minimalista za těmi příběhy totiž vidí nějakou historii. Jen to není historie 15. nebo 13. století, nýbrž 5. nebo 3. století. Kitchen (maximalista) klade důraz na to, jak přesně příběh o exodu zapadá do 13. století. Gmirkin (extrémní minimalista) zase přináší důkazy o tom, že biblické příběhy jsou odrazem polemiky alexandrijských židů s egyptským historikem Manethem. Centristický přístup k problému se často snaží vidět tento nesoulad jako dvě strany jedné mince. Příběh může mít historické jádro v daleké minulosti, ale toto jádro mohlo být během procesu tradování a pamatování ovlivněno jinými událostmi a motivy. Jen na okraj pro své čtenáře podotýkám, že neplatí přímá úměra čím větší minimalista, tím méně věřící křesťan nebo žid. Tak to prostě není. Jsou centristé a maximalisté, kteří jsou agnostici nebo ateisté (např. William Dever). A jsou hluboce věřící minimalisté (např. Jim West). Jsou křesťané, kteří minimalismus pokládají za ortodoxní, autentický a nefalšovaný přístup k Písmu, který zaujímali apoštolé, církevní otcové i starozákonní autoři a že je to právě maximalismus, který je zhoubným výšplechem osvícenského racionalismu. Na tomto pohledu shledávám velký kus pravdy, byť sám minimalistou nejsem.

Hlavní problémy z příběhy o Exodu a dobývání

V první části se zabývám několika problémy, které pokládám za velmi důležité.

1. Není možné dopátrat se jediné správné biblické chronologie exodu. Víme, že Šalomoun začal kralovat roku 970. Zastánci exodu v 15. století toto využívají k odpichu pro vypočítání exodu v 15. stol., protože dle 1. Královské 6,1 začal Šalomoun stavět chrám 480 let po vyjití Izraele z Egypta. Zastánci 13. století pokládají číslo v 1. Královské za symbolické. V podstatě souhlasím se zastánci nižšího data (13. stol.) v tom, že není možné chytat různé násobky 40 v Hebrejské Bibli za slovo. Je mi však kupodivu, že zatímco se zastánci exodu ve 13. století Hoffmeier a Kitchen předhánějí v odborném vysvětlení 1Kr 6,1, oba berou doslova oněch 40 let, které Izraelci putovali po poušti (Ex

- 16,5; Nu 14,33f). To je dvojitý metr, učení pánové! Já pravím, že na žádné číslo v Hebrejské Bibli se nesmí vztahovat presumpce nevinu. Dále pravím, a nyní s dvojitým amen, že zastánci exodu ve 13. století sice umí dokázat, že čísla v 1Kr 6,1 a Sd 11,26 jsou symbolická, ale zcela nedokazují, že jsou vsutku nižší.
2. Pokud jde o dobytí Kenánu, hlásím se k práci K. Lawsona Youngera, který dokázal, že (1) některé epizody v knize Jozue mají velmi blízké paralely v jiných blízkovýchodních záznamech o dobývání a že (2) tyto příběhy jsou velmi pečlivě strukturované. Jsou to precizní literární díla. Toto nemusí značit jejich nepravdivost, ale může to poukazovat na určitý skrytý záměr autora. Neposledním problémem je problém nespravedlivosti dobývání Kenánu, pokud by měl platit doslovný výklad. Tvrdím tedy, že ke knize Jozue je potřeba přistoupit s komplexnější čtecí strategií. Záznamy o totální anihilaci původního kenánského obyvatelstva, které by jinak protřečily záznamům v knize Soudců, je potřeba číst s vědomím jisté autorovy agendy. Touto agendou by například mohla být snaha autora dokázat, že Jozuova generace poslouchala Hospodina a byla proto velmi úspěšná, zatímco pozdější generace ne.
 3. Třetí problém spatřuji ve velkých počtech lidí, o nichž se v příbězích exodu a dobývání dočítáme. Izraelců mělo být 600 000 kromě žen a dětí (Ex 12,37; Nu 2,32). Celý národ by pak měl asi 2 miliony. To je číslo, které je pro starověký blízký východ prostě příliš veliké a zcela neslučitelné s nomádkým stylem života. Kdosi kdysi humorně poznamenal, že pokud by 2 miliony lidí tábořily u Sinaje asi rok až dva, muselo by být okolí Sinaje kvůli mohutnému přísunu lidského rezidua dodnes úrodnou půdou. Je to vtipné, ale něco na tom je. Pokud by dva miliony lidí šlo nalehko v osmistupu a vzdálenost mezi řadami by byla 1 metr, pak by tvořili řadu dlouhou 250 kilometrů. Zatímco by tedy Mojžíš byl už u Sinaje, zadní voj by byl ještě v Egyptě. Logistické problémy snad ani není třeba zmiňovat. A verše jako Dt 7,7 by vůbec nedávaly smysl, protože obyvatelů Kenánu bylo v té době (15.-13. stol.) nanejvýš pár desítek tisíc. Zajímavou odpověď na tento problém zformuloval Colin Humphreys, který říká, že vysoké počty obyvatel zanesl do Pentateuchu editor, který špatně přečetl záznamy ze sčítání lidu v Nu 2. Správné čtení těchto záznamů by mělo hebrejské אֶלֶף (elf) číst nikoli jako „tisíc“, ale jako „předák“. V Rubenově oddílu by pak bylo nikoli „čtyřicet šest tisíc pět set“ mužů, ale čtyřicet šest předáků a pět set mužů. Humphreysova čísla docela sedí a lze s jejich pomocí dojít k nějakým ~6000 mužům, celý národ by pak měl 20 000 hlav.
 4. Nakonec se zamýšlím nad celkovou povahou záznamů. Zajímavé například je, že kniha Exodus vůbec neudává faraonovo jméno. Proč? Stačilo by jen jedno nastřelit a už bychom věděli! My ale nevíme, zda to byl Thutmos III, Ramses II nebo dokonce Apofis. Tím ale problém skrytosti exodu nekončí. Hospodin Izraelcům řekl, že jim v zaslíbené zemi dá velká a dobrá města, která oni nestavěli (Dt 6,10). To znamená, že archeologie je bezmocná, protože s těmito městy Izraelci mohli dostat hrnce, které nezdobili, a technologie, které nevynechali, bohy, které neměli uctívat, ale uctívali, atd. Exodus a dobytí Kenánu jsou pro archeologii i historii neviditelné.

Exodus v 15. nebo 13. století?

Ve druhé části se zabývám důkazy ve prospěch obou hlavních maximalistických teorií. Jedna říká, že k exodu došlo v 15. století, jak káže 1Kr 6,1. Druhá říká, že k němu došlo ve 13. stol. Pro obě teorie existuje řada důkazů, ale obě se potýkají s problémy, které já osobně pokládám za nepřekonatelné.

1. Za prvé, v 15. století měli faraonové sídlo nikoli poblíž Gošenu, ale v Horním Egyptě. I kdyby měli sídlo v Memfisu, stále by to bylo na několik dní cesty. Mojžíšovo a Áronovo předstupování před faraona ale předpokládá, že byl někde poblíž.
2. Pokud je město „Rameses“, které Izraelci museli stavět, identifikováno jako Pi-Ramesses ve východní deltě, je 15. století vyloučeno, protože Pi-Ramesse byl v letech 1550–1320 opuštěn.
3. Mají-li být faraó zotročitel a faraó exodu dvě různé osoby, jak čteme v Ex 2,23, musel by v případě nižšího data být zotročitelem Ramses II. a faraonem Exodu jeho syn Merenptah. K exodu by tak muselo dojít začátkem Merenptahovy vlády, čili nejpozději okolo roku 1215. V roce 1209 už ale Merenptah ve svých záznamech uvádí, že v Kenánu zničil Izrael. Těch pár let by na přesun Izraele a jeho usídlení v Egyptě bylo málo, byť to není zcela nemožné.
4. Pokud jde o vypálení měst Jericha, Aje a Chasóru (Joz 6,21–24; 8,18f; 11,10n), situace je rovněž vážná. Jericho v letech 1550–1200 nebylo skoro vůbec osídleno. Jsou zde náznaky malého osídlení v 15. stol., ale (pokud vím), Jericho v té době nemělo hradby, které by mohly padnout. Kitchen se domnívá, že důkazy o osídlení ve 13. stol. smyly eroze, což je možné, avšak neprůkazné. Chasór byl dobyt jak ve 13., tak v 15. století. Pokud však jde o Aj, situace je beznadějná. Někteří se pokoušejí biblický Aj hledat jinde než v Et-Tellu (Wood), jiní prostě neví (Kitchen).

Tím ale problémy teprve začínají, protože většina míst zmíněných v knize Numeri byla od 16. do 11. století neobydlena.

Dále v práci hovořím o změnách osídlení v pozdní době bronzové a o Habirech. Celkově však obraz, který vykresluji, říká, že k exodu nedošlo ani v 15. ani ve 13. století. Těch problémů je prostě příliš mnoho.

Nový návrh

Ve třetí části provádím syntézu nového přístupu. Odpichuji se od práce centristů Ronalda Hendela a Nadava Na'amana, kteří tvrdí, že tradice exodu byla posílena archeologicky doloženou Egyptskou okupací Kenánu v 15.-12. stol. Tvrdím však, že bez jakéhosi původního jádra této tradice, v němž je skutečný exodus skupiny lidí z Egypta, by nemělo co být posíleno. Nedávalo by smysl, aby si obyvatelé pahorků u Jordánu napříkla vymýšleli příběhy o Levitech, kteří měli Egyptská jména (Moše) a založili Izraelské náboženství ve stánku připomínající Egyptské chrámy. Zde se chytám práce Johna Bimsona, který tvrdil, že k exodu a dobytí Kenánu došlo na konci druhého přechodného období. Kenánská města, která bývala měla být zničena v souvislosti s vyháněním Hyksósů v 16. stol., by byla zničena Izraelci. Zatímco však Bimson posouvá tyto události z 16. stol. do 15., já je nechávám při klasickém datování a tvrdím, že k exodu došlo v 16. stol. během nebo těsně před vyhnání Hyksósů z Egypta. Hyksósové byli zotročiteli Izraele a jeho úhlavními nepřáteli. Hyksósové byli na rozdíl od Egyptanů semité, byli to bratrance Izraelců. Přesto se na nich dopustili zlého. Hyksósové byli oni bibliční Emorejci, kteří se po svém vyhnání z Egypta opět usadili v Kenánu a na nichž měli Izraelci vykonat odvetu.

Domnívám se, že Bible na toto nepřátelství naráží v Genesis 15. Hospodin tam Abramovi zjevuje, že jeho potomci budou jako otroci v cizí zemi, ale že Hospodin se s jejich otrokáři bude soudit (Gn 15,13n). Nejsou zde zmíněni Egyptané. Je zde pouze uvedeno, že do zaslíbené země se navrátí až čtvrtá generace, protože „až potud nebude dovršena vina Emorejců“ (Gn 15,16). Domnívám se, že oním národem, s nímž se Hospodin chtěl soudit, byli Hyksósové, ne Egyptané. Jejich nepravost nebyla za Abrahamova života dovršena, protože ještě ani nezačala. Teprve v Egyptě zotročili Izraelce, které tam sami pozvali (Gn 45,17 a dále). Když se pak po svém vyhnání z Egypta usídlili v Kenánu, bojovali proti nim Izraelci jako proti zlé havěti, která je po čtyři generace tupila a nyní jim chce zabrat místo k životu v Kenánu.

Toliko k mé poslední práci. Opakuji, že zde jde pouze o převyprávění a že pokud vám něco není jasné, měli byste si danou věc dohledat v anglické verzi. Naleznete ji jako obvykle na Akademii. Feedback je vítán ve všech ohledech, zvláště ale ve věci mého ztotožnění Hyksósů s Emorejci. Můj profesor říká, že by bylo potřeba nejprve Emorejce nějak blíže definovat jako skupinu či národ a teprve pak hovořit o jejich přítomnosti v Bibli. Má pravdu a odkryl tak vážný problém mé teorie. Potřebuji tedy hodně nového materiálu o Emorejcích. Nějaké návrhy?

<https://selah.diet/biblistika/exodus-a-dobyvani-kenanu-hlavni-problemy-a-novy-navrh/>